

Ansvarlige investeringer – aktivt ejerskab og dialog

ESG-rapport 2018

sampension
mere værd

Indhold

Politik for ansvarlige investeringer	4
Aktiviteter 2018	6
ESG-fokus hos virksomheder – cases	18
Konventioner, regler og netværk	23
Komiteen for God Selskabsledelse	25
Kritiske dialoger 2018	26
Eksklusionsliste	28

SAMPENSION investerer i Nature Energy, som producerer grøn strøm ved at bruge blandt andet madaffald og husdyrgødning. Forsiden viser udsigten fra en af udrådningstankene på Nature Energys biogas-anlæg i Brande. Her ses Laboratoriet i Odense.

Fokus på aktivt ejerskab og dialog

Sampension har i 20 år haft en politik om ansvarlige investeringer, som er en integreret del af investeringsprocessen. Det betyder, at de to hensyn om høje afkast og høj ansvarlighed ikke skal ses adskilt, men går hånd i hånd.

Sagt på en anden måde, så sikrer Sampension den langsigtede værdi i investeringerne og nedbringer investeringsrisikoen ved at basere investeringsbeslutninger på informationer om selskabers arbejde med miljø og klima, sociale forhold og god selskabsledelse. Det kalder vi også ESG-hensyn, som er en forkortelse for overvejelser om miljø, sociale forhold og god selskabsledelse – Environmental, Social og Governance.

Bestyrelserne i Sampension Liv, Arkitekternes Pensionskasse og Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger har etableret et fælles udvalg for ansvarlige investeringer for at sætte yderligere fokus på området. ESG-rapporten er da også fælles for de samlede investeringer i de tre pensionsvirksomheder.

Sampension har de senere år oprustet og styrket indsatsen for at møde forventninger hos pensionsopparerne og omverdenen generelt og gøre os endnu bedre til at skabe høje afkast også på den lange bane. Det betyder helt konkret, at flere medarbejdere i investeringsområdet arbejder direkte med ESG end før, at ESG-hensyn eksplicit inddrages i alle investeringsprocesser, og at vi har skruet op for kommunikationen om, hvordan vi investerer på ansvarlig vis.

I ESG-rapporten fortæller vi om årets resultater og indsatser. Klimaområdet er nok det, der har fyldt mest i år og vi har haft et forstærket fokus på klimaforandringer og blandt andet udvidet indsatsen for at skabe mere transparente investeringsmarkeder i forhold til klimarisici. Vi har valgt at slutte op om den internationale Task Force on Climate-related Financial Disclosures, det såkaldte TCFD, da det også giver os ny viden og metoder inden for klimaområdet. Som et eksempel har Sampension for første gang målt aktieinvesteringernes carbon footprint. Det sker efter anbefalinger og principper fra TCFD, som er et vigtigt skridt henimod, at investorer kan investere i klimamæssigt bæredygtige forretningsmodeller og virksomheder.

Vi har også udvidet arbejdet med fornyet fokus på skattetransparens, et meget aktuelt emne for tiden, og endelig eksemplificerer vi vores brede ESG-fokus ved at fremhæve, hvad vi vil kalde pioner-virksomheder indenfor ansvarlighed.

Dialog står centralt i Sampensions tilgang til samfundsansvar, og Sampensions indsats som aktiv investor er baseret på et løbende internationalt dialog- og analyseprogram, som er med til at sikre det grundlæggende formål om et langsigtet højt afkast til medlemmer og kunder. Ved at gå i dialog med selskaber, som Sampension investerer i, forstår vi selskabernes udfordringer bedre og kan træffe bedre investeringsbeslutninger. Vi kan også påvirke selskaberne til at ændre sig i mere bæredygtig retning og dermed minimere risici. Grundtanken er, at vi i de fleste tilfælde kan gøre en større forskel ved at gå i dialog med de virksomheder, Sampension investerer i, fremfor at sælge aktierne.

I denne rapport kan man læse meget mere om Sampensions kritiske dialoger og resultater, jeg håber at rapporten giver en dybere indsigt i, hvordan vi arbejder med ansvarlige investeringer.

Hasse Jørgensen
Administrerende direktør

Politik for ansvarlige investeringer

Sampensions formål på investeringsområdet er at skabe et højt langsigtet investeringsafkast til pensionsopsparene, som kan have tillid til, at deres opsparing investeres ansvarligt. Centralt i politikken for ansvarlige investeringer er overholdelse af menneskerettigheder (herunder arbejdstagerrettigheder), klima og miljø, god selskabsledelse (governance) og internationale konventioner om våben.

Sampension Liv har siden 1998 haft en politik om ansvarlige investeringer, og den er løbende blevet udvidet med nye områder. Politikken er forankret i bestyrelserne for de virksomheder, som Sampension Administrationselskab A/S administrerer – det drejer sig om Sampension Liv, Arkitekternes Pensionskasse og Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger (herefter Sampension). De drøfter og beslutter politik og retningslinjer for ansvarlige investeringer mindst en gang årligt.

Bestyrelserne har valgt at have en fælles politik og retningslinjer. Det giver de største investeringsmæssige synergier til fordel for medlemmer og kunder og størst mulighed for i fællesskab at påvirke adfærden i de virksomheder, der investeres i. Politikken gælder for investeringer generelt og i særlig grad for investeringer, hvor pensionsvirksomheden bliver medejer af en virksomhed. Bestyrelserne har yderligere nedsat et tværgående udvalg, der kvalificerer og indstiller til beslutninger på ESG-området. Udvalgets formål er at drøfte de sociale, miljø- og selskabsmæssige overvejelser ved investeringsbeslutninger foretaget i de tre pensionsvirksomheder, med henblik på at der opnås enighed i de tre bestyrelser om de principper, der skal indgå i pensionsvirksomhedernes politik for ansvarlige investeringer.

Politik baseret på internationale regler og principper

Politikken for ansvarlige investeringer er en integreret del af investeringsprocessen i Sampension. Det betyder, at investeringerne holdes op mod de regler og retningslinjer, som politikken omhandler.

Fundamentet i politikken er de 10 grundlæggende principper fra UN Global Compact om ansvarlig adfærd for virksomheder inden for menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og antikorruption og OECD's retningslinjer for ansvarlig virksomhedsadfærd for institutionelle investorer, der betoner de institutionelle investorers bidrag til at overholde OECD's retningslinjer for multinationale selskaber.

Hertil kommer det FN-støttede PRI, Principles for Responsible Investment, som er seks principper om investorernes fokus på ansvarlighed i investeringsbeslutningerne og i forvaltningen af aktiverne.

Sampension følger også anbefalingerne om aktivt ejerskab fra komiteen for god selskabsledelse, som er nedsat af den danske regering.

Sampension støtter op om klimaaftalen COP21, hvor fokus er på at holde den globale opvarmning under 2 grader, og har også i 2018 tilsluttet sig G20-landenes Task force on Climate-related Financial Disclosures og vil blandt andet anvende TCFD's anbefalede målemetode til at opgøre investeringsporteføljernes klimaaftryk. Endelig er Sampension medlem af en række netværksorganisationer, der primært arbejder med at fremme klimainvesteringer.

Fokusområder – prioriteret indsats indenfor ESG

Sampension har fastsat syv fokusområder, der sætter de grundlæggende rammer for Sampensions aktive ejerskab og sikrer, at vi holder fokus på det, der betyder mest for vores kunder og for vores omgivelser.

- Klimaforandringer
- Menneskerettigheder, herunder konfliktramte områder

---

10 principper

fra UN Global Compact er fundamentet i Sampensions ansvarlige investeringspolitik

- Arbejdstagerrettigheder
- Korruption og bestikkelse
- Skattetransparens
- Vandhåndtering
- ESG-risikostyring.

I forhold til børsnoterede virksomheder har Sampension særligt fokus på governance og stiller en række krav til det ledelsesmæssige ansvar. Det handler om bestyrelsens sammensætning, opgaver og ansvar, om ledelsens aflønning, risikostyring – herunder ESG-risikostyring, om kommunikation, konkurrence og beskatning.

Investeringer i statsobligationer foretages kun i stater, som ikke er udelukket grundet internationale sanktioner og forbud fra FN og EU. I særlige tilfælde kan grove krænkelse af menneskerettigheder også føre til udelukkelse.

Sampension stemmer på generalforsamlinger for C25-selskaber samt på danske og udenlandske børsnoterede selskaber, hvor vi har ejerandel på mere end

3%

Aktivt ejerskab – i praksis

Sampension ønsker at påvirke de virksomheder, vi investerer i, for at sikre en langsigtet og ansvarlig værdiskabelse til pensionsopsparere. Det kalder vi aktivt ejerskab og har følgende forløb:

Overvågning: Sampension sikrer sammen med det internationale og uafhængige screeningsbureau Vigeo Eiris at eventuelle brud på Sampensions politikker identificeres.

Vurdering: Sampension vurderer investeringer ved tvivl om, hvorvidt selskabet overtræder Sampensions politikker. Det kan ske gennem en indledende dialog med virksomheden. På baggrund heraf vurderer Sampension, om selskabet sættes på en overvågningsliste, mens der foretages yderligere undersøgelser eller indledes en kritisk dialog (engagement) med selskabet.

Kritisk dialog: Ved brud på politikker går Sampension i kritisk dialog med et selskab for at få det til at ændre praksis. Dialogen foretages typisk med hjælp fra Vigeo Eiris, evt. i samarbejde med andre investorer.

Eksklusion: Hvis Sampension vurderer, at kritisk dialog ikke fører til ændringer, kan selskabet – hvis bruddet på Sampensions politikker vurderes at fortsætte og er tilstrækkeligt væsentligt – blive ekskluderet fra Sampensions investeringsunivers, og aktierne sælges.

Stemmeafgivelse: Sampension stemmer på generalforsamlinger i danske C25-selskaber samt på generalforsamlinger i danske og udenlandske børsnoterede selskaber, hvor ejerandelen repræsenterer mere end 3 % af stemmerne, sidstnævnte er pt. to virksomheder. For øvrige børsnoterede selskaber stemmes på generalforsamlinger på ad hoc basis, når det kan ske sammen med andre institutionelle investorer, og det handler om emner med høj væsentlighed for Sampension.

Unoterede aktier er underlagt de samme retningslinjer som børsnoterede aktier. Unoterede aktier vurderes på ansvarlighed i due diligence-processen, hvor selve investeringen vurderes. Sampensions investeringer i unoterede selskaber sker primært gennem fonde, der på tidspunktet for Sampensions investeringstilsagn endnu ikke har foretaget investeringer. Due diligence-processen har derfor til formål at sikre, at fondens investeringsretningslinjer og forvalterens praksis på ESG-området er forenelige med Sampensions politikker og i øvrigt har en standard, der kan betegnes som best practice på området.

Hvad angår Sampensions direkte ejede ejendomme udlejes ikke til selskaber, der figurerer på eksklusionslisten. Ligeledes investeres der ikke i internt forvaltede porteføljer, i obligationer og gældsandele udstedt af selskaber på eksklusionslisten.

Aktiviteter 2018

Fokusområder for aktivt ejerskab

Som en del af indsatsen som aktiv investor har Sampension i en årrække haft et såkaldt "engagement program". Her tager Sampension initiativ til dialoger med udvalgte selskaber, hvor der er mistanke om eller brud på Sampensions politikker. Den kritiske og konstruktive dialog er med til at sikre det grundlæggende formål om langsigtet værdiskabelse til medlemmer og kunder. Hertil kommer, at Sampension i de fleste tilfælde kan gøre en større forskel ved at optage dialog med de virksomheder, Sampension investerer i, fremfor blot at frasælge dem. Dermed bidrager Sampension til, at virksomheder ændrer kurs i en mere ansvarlig og bæredygtig retning.

Sampension udvælger bestemte fokusområder, hvor vi særligt ønsker at gøre vores indflydelse som aktionær gældende. Denne prioritering er udtryk for, at det ikke giver mening at arbejde med alle kontroversielle emner på én gang, og sker i tråd med OECD's retningslinjer for udøvelsen af aktivt ejerskab. Ved prioriteringen af fokusområder har Sampension fokus på, indsatsen i høj grad stemmer overens med værdier og holdninger blandt Sampensions medlemmer og kunder. Vi kan samtidigt konstatere, at fokusområderne samlet set adresserer en væsentlig andel af FN's verdensmål.

Klimaforandringer

Klimaforandringer anerkendes bredt som en af de mest presserende udfordringer for kloden og den globale økonomi. Konsekvenserne af klimaforandringer vil med stor sandsynlighed være betydelige, og det stiller virksomhederne overfor en række risici - men også overfor muligheder - for at overgå til en lav-emissions-økonomi. Som investor vurderer vi selskaberne i investeringsporteføljen bl.a. på baggrund af, hvor udsatte de er i forhold til tiltag mod emission af klimagasser, og hvordan virksomheden bidrager til at løse klimaforandringer. Sampension har i 2018 haft 14 kritiske dialoger inden for området.

14

kritiske dialoger om klima i 2018

Bunge, USA, Fødevarereproducent - Klimaændringer

Januar 2016 - januar 2018

Mål for engagement

Rapportering af kulstof-emissioner og offentliggørelse af 3 års data.

Grundlag for afslutning

Virksomheden indgik i dialog og accepterede at offentliggøre deres CO2-udledning og fremover også andre emissionsdata.

Sampension har haft klima og miljø som tema siden 2011 og understøtter dermed elementer fra princip 7 fra UN Global Compact, kapitel 5 fra OECD's guidelines for multinationale selskaber samt FN's verdensmål 3, 7, 8 og 13.

New World Development, Hong Kong, Real Estate Investment Services - Klimaændringer

Marts 2017 - august 2018

Mål for engagement

Politik for håndtering af klimaændringer, overordnet ledelsesansvar for klimarelaterede spørgsmål og rapportering af absolutte eller normaliserede emissioner. Rapportering skal dække mindst 75 % af virksomhedens drift.

Grundlag for afslutning

Efter et påmindelsesbrev svarede virksomheden i detaljer og har præciseret det ledelsesmæssige ansvar for virksomhedens klimapolitik. Virksomheden har samtidig udtrykt en forpligtelse til reduktion af energiforbruget og vil fremadrettet offentliggøre emissionsdata. Virksomheden vil indenfor en periode af 5 år offentliggøre oplysninger om al emission af klimagasser fra driften.

Menneskerettigheder - herunder konfliktramte områder

Ansvar for at sikre og overholde menneskerettigheder ligger primært hos stater og regeringer, men virksomheder har også et stort ansvar for, at de i deres adfærd ikke hindrer eller besværliggøre overholdelsen. Virksomhederne vurderes groft sagt på, hvor gode de er til at håndtere risici om menneskerettigheder i forhold til politikker, forankring, håndtering og offentliggørelse. Sampension har i 2018 haft 24 kritiske dialoger indenfor området.

Temaet er indført i 2011 og understøtter princip 1 og 2 fra UN Global Compact, kapitel 3 fra OECD's guidelines for multinationale selskaber og verdensmål 5, 8 og 16.

Arbejdstagerrettigheder

Kvaliteten af arbejdsforhold i virksomheders forsynings- og leverandørkæde er et vigtigt emne for investorer og også for Sampension, blandt andet som følge af globaliseringen, hvor varer i høj grad produceres og handles på tværs af landegrænser. Virksomheder vurderes bl.a. på grundlag af eksistensen af politikker og adfærd på området. Sampension har i 2018 haft 14 kritiske dialoger indenfor området.

Temaet er indført i 2011 og understøtter princip 3-6 fra UN Global Compact, kapitel 4 fra OECD's guidelines for multinationale selskaber og verdensmål 8, 10 og 16.

Korruption og bestikkelse

Korruption og bestikkelse leder til ineffektive økonomiske, sociale og politiske løsninger og anslås globalt til at udgøre tusinder af milliarder kroner i et system med få vindere og mange tabere. Virksomheder er i forskellig grad udsatte for risici, bl.a. som følge af landetilstedeværelse og deres forretningsaktivitet. Sampension og vores eksterne serviceleverandør vurderer selskaberne ud fra, om der er politikker, ledelsesforankring og håndtering af kritik, samt offentligt tilgængelig information. Sampension har i 2018 haft 7 kritiske dialoger indenfor området.

7

**kritiske dialoger
om korruption og
bestikkelse i 2018**

SOLCELLER på Sampensions domicil i Hellerup har siden etableringen i 2014 sparet miljøet for 465 tons CO₂. Den varme sommer i 2018 betød, at Sampension kunne sælge strøm videre.

KDDI, Japan, Mobile Telecommunications - Bestikkelse

Marts 2017 – september 2018

Mål for engagement

Formulering af en politik, der forbyder enhver form for bestikkelse. Selskabet havde kun en formuleret politik om ikke at give bestikkelse.

Grundlag for afslutning

Der har ikke været en egentlig dialog med selskabet, men virksomheden har i perioden selv adresseret spørgsmålet og i en revideret offentliggjort publikation rejst problemet. Deres politik omfatter nu også forbud mod at modtage bestikkelse.

Temaet er indført i 2011 og understøtter princip 10 fra UN Global Compact, kapitel 6 fra OECD's guidelines for multinationale selskaber og verdensmål 1, 8 og 16.

Kritiske dialoger i 2018 om skatte- transparans

16_{i alt}

Skattetransparens

Et af de nye tiltag for 2018 har været et øget fokus på transparens i selskabers skatteforhold. Udgangspunktet for en dialog om dette er at understøtte bestræbelserne i EU på at reducere multinationale selskabers skatteunddragelse og skadelig skattekonkurrence.

Virksomheders skatteunddragelse antages alene i EU at andrage op mod €1 billion årligt, mens tallet for udviklingslande estimeres til \$160 mia. Effektiv skatteinddragelse understøtter økonomisk effektivitet, lige konkurrencemuligheder, vækst og udvikling og dermed velfærd for den brede befolkning. Under Sampensions tema om skattetransparens vurderes virksomhederne på baggrund af, hvorvidt der offentliggøres tilstrækkeligt detaljerede information om skattebetaling på lande- eller aktivitetsniveau, samt om de har aktiviteter i skattely.

Vi har valgt en metodik, hvor multinationale selskaber klassificeres med en score i forhold til transparens:

- En score på 1 (laveste) gives til selskaber, som enten ikke rapporterer om deres skattebetalinger overhovedet, eller kun rapporterer om bruttoskat uden opdeling efter region eller land.
- En score på 2 gives til selskaber, som foretager en delvis skatterapportering med geografisk opdeling af aktiviteter, men ingen rapportering af operationelle tal.
- Der gives en score på 3, når selskabet rapporterer deres skattebetalinger og samtidig giver en geografisk opdeling og nogle operationelle tal.
- En score på 4 gives, når skattebetalingerne rapporteres med en fyldestgørende geografisk opdeling, operationelle tal og specifikationer om den faktiske betalte skat, samt en forklaring, når denne sats adskiller sig fra den lovbestemte sats.

Sampension har i første omgang udvalgt europæiske selskaber med laveste score til en kritisk dialog. Vores opfordring er, at selskaberne som minimum øger oplysningsgraden svarende til en score på 2, men vi opfatter dette som et første skridt og forventer en langsigtet proces med henblik på gradvist at øge præstationsmålene således, at flest mulige ender med en score på 4. Sampension har i 2018 påbegyndt 16 kritiske dialoger indenfor området.

Temaet understøtter princip 2 fra UN Global Compact, kapitel 10 fra OECD's guidelines for multinationale selskaber og verdensmål i særdeleshed 1, 2 og 10.

Vandhåndtering

Med vand, som en af verdens mest essentielle ressourcer, vurderes risikoen for mangel på rent drikkevand at være lige så kritisk som klimaforandringer, men også sammenhængende hermed, og en betydelig trussel mod global økonomisk vækst og menneskers velfærd. Mange virksomheders drift er afhængig af vand, hvorfor overforbrug af vand i produktionen udgør en betydelig finansiel risiko for investorer i en verden med stor risiko for vandmangel. Vurderingen sker bl.a. ud fra omfanget af virksomhedens eksponering mod risici fra vandknaphed, og virksomhedens geografiske placering. Sampension har i 2018 haft 6 kritiske dialoger indenfor området.

Temaet er indført i 2012 og understøtter princip 7 og 8 fra UN Global Compact, kapitel 5 fra OECD's guidelines for multinationale selskaber og verdensmål 3, 6, 8 og 12.

ESG-risikostyring

Virksomhedernes governance omkring ESG-forhold handler om, hvordan de håndterer ESG-emner herunder styrken i deres egen corporate governance. ESG-risici varierer fra sektor til sektor, og det er helt afgørende at have politikker og mulighed for due diligence på området, ellers kan der stilles spørgsmålstejn ved virksomhedens berettigelse. Den tilhørende omdømmerisiko kan manifestere sig i betydelig finansiel risiko. Derfor vurderes selskaberne på, hvorvidt der er politikker og interne processer for ESG-risici. Sampension har i 2018 haft 5 kritiske dialoger indenfor området.

Temaet er indført i 2011 og understøtter principper bredt i UN Global Compact og OECD's guidelines for multinationale selskaber og verdensmål 5, 6, 8 og 10-15.

Resultat af kritiske dialoger

Når Sampension påbegynder en dialog med et selskab, er det altid på baggrund af konkrete konstaterede forhold. Det vil altid være med udgangspunkt i selskabets egne forhold, og forventningerne til selskabet udtrykkes altid i forhold til det niveau, der er i den branche og indenfor den sektor, virksomheden opererer i.

Der fokuseres på, at:

- selskabet har en politik på det pågældende område
- der er effektive ledelsesværktøjer, der understøtter denne politik, således at politikken efterleves i praksis
- politikken og resultaterne rapporteres offentligt.

Vigeo Eiris – Sampensions analyse- og dialogpartner

Sampension har siden 2011 samarbejdet med den internationale leder inden for ESG ratings og CSR-evaluering Vigeo Eiris. Selskabet foretager analyser af virksomheders evne til at skabe langsigtet værdi og håndtere risici, og de vurderer de mere end 1.600 virksomheder i Sampensions investeringsportefølje. Vigeo Eiris har gennem mere end 30 år arbejdet med at vurdere virksomheders indsats inden for ESG. Vigeo Eiris er tilstede i 16 lande med kontorer. Der er 240 ansatte, herunder det største research-team blandt tilsvarende organisationer. Korpset af analytikere kommer fra 28 forskellige lande, og har gennemsnitligt mere end 15 års erfaring indenfor ESG-analyse. Vigeo Eiris dækker erhvervslivet verden rundt for mere end 300 investorer. Vigeo Eiris er medlem af PRI's executive board og har et videnskabeligt råd til at sikre seriøsiteten af metoderne og uafhængigheden af interesser.

I mange sammenhænge fokuseres der på de virksomheder, der gør det bedst i branchen. I Sampension er der mange investeringer i virksomheder, der opnår top ESG-ratings. Men når Sampension foretager engagement, er det oftest i den anden ende af skalaen, Sampension opererer. Det giver større mening for os at forsøge at påvirke et selskab med en lav score til løfte sig, end at forsøge at påvirke et selskab til at blive bedst.

Kritiske dialoger i perioden 2016-2018

264

kritiske dialoger
med virksomheder
siden 2016

Tema	Antal dialoger 2016-2018*	Afsluttede dialoger med mål-opfyldelse	Afsluttede dialoger uden mål-opfyldelse	Åbne dialoger
Klimaforandringer	52	29	9	14
Korruption og bestikkelse	41	25	9	7
Menneskerettigheder	38	14	15	9
Konflikttramte områder	6	0	3	3
Arbejdstagerrettigheder	41	22	10	9
ESG-risici	40	27	8	5
Vandhåndtering	30	14	10	6
Skatte transparens	16	0	0	16
I alt	264	131	64	69

*Sampensions engagement forløber over perioder på tre år

Siden 2016 er 131 ud af de 264 dialogforløb afsluttet, efter at målene var opfyldt, mens 64 tilfælde er afsluttet uden at komme i mål. Af disse blev 21 tilfælde fjernet fra dialogprogrammet, fordi selskabet ikke længere var en del af porteføljen. 43 dialoger med investerede virksomheder er således afsluttet uden et tilfredsstillende resultat. Det kan umiddelbart virke som et højt tal, men sammenholdes det med antallet af dialoger afsluttet med et tilfredsstillende resultat giver det en succesrate på 75 %. Det anser vi som en bekræftelse på, at dialogprogrammet har en betydelig effekt. De resterende 25 % vil blive vurderet enkeltvis med henblik på at afklare hvorvidt Sampension skal forsætte eller afslutte dialogen med virksomheden.

Sampension har arbejdet længe med Vigeo Eiris for at formulere en platform for dialoger indenfor multinationale selskabers håndtering af skat og indledte de første engagements inden for dette område i 2018. Fokus ligger på selskabernes transparens om skattebetaling.

Dialog op til 3 år

En kritisk dialog med et selskab kan tage lang tid. Nogle temaer og nogle af de anbefalinger Sampension giver, kan virksomhederne hurtigt tage stilling til og implementere, mens det i andre tilfælde kan tage flere år at skabe en ønsket forandring.

Sampension har fastsat en grænse på tre år, som det tidsrum Sampension finder rimeligt at anvende overfor en konkret virksomhed på et givent tema. Men Sampension baserer også en eventuel beslutning om at stoppe en dialog ud fra, om Sampension oplever tegn på en konstruktiv udvikling. Eller om selskabet ikke ser ud til at være lydhørt overfor argumenterne.

Som eksempel på hvordan virksomheder kan ændre attitude, ses det således ofte, at der sker markante skred i en virksomheds vilje til forandring, når der skiftes ud i ledelsen. Samtidigt skal man have for øje, at ændringer af interne procedurer og tilgange indenfor bestemte temaer ofte kan være forbundet med en lang modnings- og implementeringsproces i selskabet.

75 %

af Sampensions
kritiske dialoger
giver resultat

Eksklusion af selskaber

Sampension havde ved udgangen af 2018 ekskluderet 126 børsnoterede selskaber mod 76 ultimo 2017. Udvidelsen skyldes især inddragelse af en række russiske selskaber underlagt EU-sanktioner. Hertil kommer Motorola, som blev ekskluderet grundet deres aktiviteter i konfliktramte område, samt mineselskabet Vale for gentagne overtrædelser af menneskerettigheder.

Eksklusionslisten kan ses på side 28 og på hjemmesiden.

Eksklusion af statsobligationer mv.

Sampension havde ved udgangen af 2018 udelukket obligationer og lån mv. udstedt af 14 stater som følge af den ansvarlige investeringspolitik.

Stemmeafgivelse og deltagelse på generalforsamlinger

Sampension har fra 2018 haft en systematisk stemmeafgivelse på danske selskaber i C25-indekset samt på selskaber, hvor Sampension har en ejerandel over 3 %. Der er indgået en aftale med ISS ESG om analyseservice og anbefaling til stemmeafgivelse; men Sampension står selv for stemmeafgivelsen. Fra årets start har Sampension benyttet stemmeretten ved 26 ordinære eller ekstraordinære generalforsamlinger. Der har været 571 punkter til afstemning, hvoraf 426 førte til afstemning. Sampension fulgte anbefalingerne fra ISS ESG i langt de fleste tilfælde.

Energiforbrug på Sampensions domicil

Sampension har kontinuerligt fokus på at optimere forbruget af energiressourcer både for at forbedre den økonomiske drift og nedsætte påvirkningen på omverdenen. De senere år har energiforbruget på Sampensions domicil ligget stabilt med få udsving. De mindre udsving skyldes primært vejrmæssige forhold, som har givet øget behov for henholdsvis køling og varme.

Primære forbrug af energi og vand for 2017 og 2018

Energiforbrug	Enhed	2017	2018
Strøm	kWh	1.033.629	1.085.128
- Heraf købt	kWh	905.769	939.034
- Heraf egenproduktion	kWh	127.860	146.094
Vand	M ³	2.845	2.977
Varme	Gj	2.577	2.574

Sampension har installeret solceller, som bidrager med egenproduktion af strøm. Siden etableringen i 2014 har solcellerne produceret 664.700 kWh og sparet miljøet for 465 tons CO₂. Grundet den varme sommer i 2018 producerede Sampension nok strøm til at kunne sælge strøm videre. Sampension forventer ikke markante reduktioner i strømforbruget.

For 2019 er der planlagt følgende tiltag for at optimere energiforbruget:

- Opgradering af CTS (Central Tilstandskontrol og Styring) med løbende overvågning og hurtig rapportering på eventuelle fejl af anlæg, såvel som forslag til optimering i forhold til både energiforbrug og økonomi.
- Der tilknyttes EMS (Energy Management System) til ovenstående, som giver et øjebliksbillede af energiforbruget på de enkelte anlæg og forbedrer muligheden for at mindske svind.
- Udskiftning af bordlamper fra halogen til LED.
- Stort fokus på energirigtige produkter ved indkøb.

126

ekskluderede
selskaber ved
udgangen af 2018

Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD)

En af finansmarkedernes vigtige funktioner er at sætte en pris på risici, så kapital kan placeres effektivt. Da virksomheder ikke er gode nok til at oplyse, hvordan klimaforandringer påvirker deres forretningsmodel, fremtidige finansielle performance og dermed afkast/risiko-forholdet nedsatte G20-landenes 'Financial Stability Board' en gruppe, der skulle udarbejde anbefalinger for offentliggørelse af klimarelaterede risici i virksomheder.

Task Force on Climate-related Financial Disclosures offentliggjorde derfor i juni 2017 deres anbefalinger til virksomheder og investorer. Sampension har i august 2018 valgt at blive medunderskriver af disse anbefalinger.

Anbefalingerne har først og fremmest som formål:

- At øge transparens om klimaforandringernes påvirkning af virksomheder
- At gøre økonomien mere stabil og modstandsdygtig overfor klimaforandringer.

Formålet med TCFD-anbefalingerne er altså at øge den globale finansielle stabilitet. Kun ved at øge informationsniveauet i virksomhederne kan investorer, forsikrings-selskaber, banker og andre finansielle aktører prisfastsætte virksomheder og deres risici korrekt. TCFD lægger vægt på, at klimaforandringer også skaber mulighed for nye forretningsområder og produkter eller nye produktionsprocesser, og dermed potentielt gode investeringsmuligheder.

Sampension anser anbefalingerne fra TCFD som et vigtigt skridt med henblik på at opnå korrekt prissætning af virksomheder, så investorer har mulighed for at allokere midler i retning af klimamæssigt bæredygtige forretningsmodeller og virksomheder. Som et første skridt har Sampension valgt at måle og offentliggøre investeringernes carbon footprint – og vi anvender bl.a. en metode 'Vægtet gennemsnitlig carbon intensitet', som er anbefalet af TCFD.

Investeringsporteføljens carbon footprint

I Sampensions arbejde under temaet Klimaforandringer og i lyset af støtten til TCFD er det naturligt, at Sampension som ansvarlig investor tager det næste skridt og måler og offentliggør investeringsporteføljens emission af drivhusgasser og derved får en indikation på investeringsporteføljens bidrag til klimaforandringer. Det er Sampensions opfattelse, at klimarisici er reelle, og påvirker virksomhedernes evner og muligheder for at drive deres forretning fremadrettet.

Fastlæggelse af investeringsporteføljens carbon footprint er et første skridt i retning af at afdække porteføljens klimaeksponering. Men skal man have et fuldt dækkende og retvisende billede af dette er det nødvendigt at forholde sig kvalitativt til virksomhederne og deres forretningsmodeller. Det er i lyset af dette formål således ikke nok at konkludere på baggrund af et bagudskuende mål for CO₂-udledning.

Hvad er klimaforandringer?

Klimaforandringer er defineret som de ændringer, der sker med klima og miljø, men også de forandringer, der opstår som følge af de disse forandringer. Klimaforandringer i form af højere temperaturer vil f.eks. kunne medføre højere vandstande i verdenshavene, mængden af regn, mængden af rent ferskvand, ekstremt vejr, truet dyre- og planteliv osv. Drivhuseffekten er nødvendig for liv på jorden, men menneskets aktiviteter forøger mængden af drivhusgasser i en grad så der tales om, at klimaforandringer opstår som følge af øgede globale temperaturer. Derfor kan man med rette sætte spotlyset på, hvor stor en mængde GHG-gasser, der udledes ved forskellige aktiviteter, herunder i virksomheder, der producerer varer og ydelser.

Vi henviser til sampension.dk/carbon, hvor vi går mere i dybden med carbon footprint og de begrænsninger og udfordringer, der knytter sig hertil.

Sampension har valgt at måle følgende beregningsmetoder, som anlægger hver deres vinkel på investeringsporteføljens afledte udledning og som har hver deres begrænsninger:

- Samlet absolut udledning – investeringsporteføljens samlede, absolutte CO₂-udledning
- Carbon Footprint – udledning pr. investeret million.
- Vægtet gennemsnitligt carbon footprint – porteføljens gennemsnitlige selskabsudledning
- Carbon intensitet – måler hvor emissionseffektiv investeringsporteføljen overordnet set er målt ud fra selskabernes GHG-emission sat i forhold til deres omsætning
- Vægtet gennemsnitlig udledningsintensitet – investeringsporteføljens eksponering mod udledningsintensive selskaber

Aktieinvesteringernes carbon footprint

Sampension har fået foretaget en måling på den børsnoterede aktieporteføljens carbon footprint pr. ultimo 2018, og samtidigt er benchmarkets carbon footprint fastlagt. Sampension har valgt at se på fem metrikker for aktieinvesteringernes carbon footprint, da de belyser porteføljens emission på hver deres måde. Omkring 96 % af porteføljens selskaber er dækket i analysen.

Carbon udledningmetrikker 2018 (t CO ₂ ækvivalenter)	Portefølje	Benchmark*
Samlet absolut udledning (mio.)	2,42	-
Carbon footprint (tusind)	3,23	-
Porteføljens gennemsnitlige udleder (mio.)	8,33	7,49
Carbon intensitet (tusind)	2,81	-
Vægtet gennemsnitlig carbon intensitet	365,52	368,75

*Verdens aktiemarkedsindex (MSCI ACWI)

Det ses, at investeringsporteføljens børsnoterede aktiers absolutte carbon udledning ligger på 2,42 mio. t CO₂ ækvivalenter, mens deres emission pr. investeret mio. DKK er godt 3.200 t CO₂ ækvivalenter.

Porteføljens lidt højere carbon footprint fra den gennemsnitlige udleder end benchmark stammer fra en negativ effekt fra valget af de selskaber, der konkret er investeret i ('issuer selection' effekt), mens sektorallokeringen derimod trækker tallet lidt nedad og således giver anledning til et lidt lavere carbon footprint-mål.

Målt ved carbon intensiteten – udledning i forhold til virksomhedens omsætning – har porteføljen en udledning på godt 2.800 t CO₂ ækvivalenter. Investeringsporteføljens eksponering mod udledningsintensive selskaber ligger lidt lavere end benchmark.

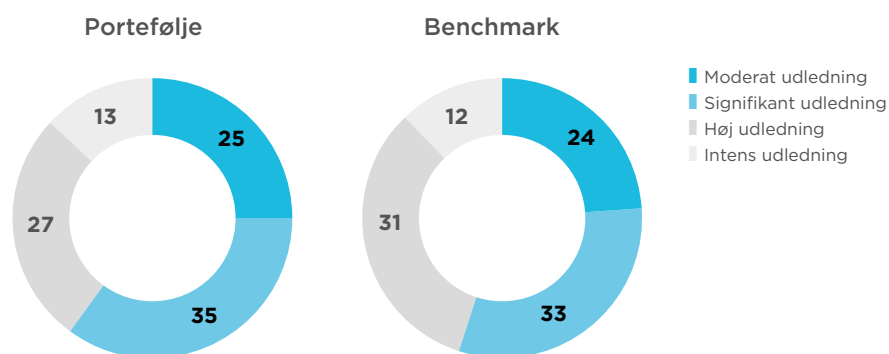
Går man lidt i dybden med porteføljens og benchmarkets sammensætning af selskaberne målt på deres gennemsnitlige carbon footprint, ses det i figuren på næste side, at porteføljen har en lidt højere allokering til selskaber, der ligger i den pæne ende af udledningsspektret med vurderingen 'Moderat' og 'Signifikant', og en lavere allokering til selskaber med vurderingen 'Høj' og 'Intens'.

2018

I 2018 underskrev
Sampension anbefalinger fra TCDF

Aktieporteføljens carbon footprint i %

Opsplittet på geografi gør dette forhold sig særligt gældende for investeringerne i Europa og Emerging Markets.

Som et vigtigt supplement til carbon footprint-metrikkerne har Sampension fået beregnet et mål for, hvor godt selskaberne er klædt på til overgangen til 'low carbon economy'. Virksomhederne og porteføljer kategoriseres som værende 'Svag', 'Begrænset', 'Robust' eller 'Avanceret'. Resultatet for Sampensions portefølje og benchmark ses i nedenstående tabel, som viser, at porteføljen i 2018 ligger nogenlunde som benchmark, hvor de begge kategoriseres som værende 'Begrænset'.

Energy Transition Score 2018 (0-100)	Portefølje	Benchmark
Energy Transition Score	34	35

Investeringsportefølgen har højere andel af "grønne løsninger" end benchmark knap

5%

Af andre relevante metrikker kan nævnes, at investeringsporteføljen har en lidt højere allokering - knap 5 % - mod selskaber, der tilbyder 'grønne løsninger' end benchmark. Samtidigt har porteføljen en lidt lavere allokering mod selskaber med mere end 20 % af omsætningen stammende fra fossile brændsler (9 %) end benchmarkets 10 %. Det samme forhold gør sig gældende, hvad angår eksponering mod kulselskaber.

Ovenpå fastlæggelsen og offentliggørelsen af carbon footprint er næste skridt at undersøge, hvordan flere af anbefalingerne til institutionelle investorer fra TCFD kan implementeres i investeringsværdikæden - herunder forankringen i politikker og forretningsgange.

FN's 17 verdensmål

På FN's topmøde i efteråret 2015 vedtog medlemslandene en ambitiøs dagsorden for en mere bæredygtig udvikling for mennesker og jorden frem mod 2030. Dagsordenen består af 17 verdensmål, som skal understøtte indsatsen mod fx ekstrem fattigdom, ulighed og klimaforandringer. Under verdensmålene ligger 169 delmål, der vil have betydning for alle menneskers måde at leve på.

FN's verdensmål indeholder også mål, der i større eller mindre grad kan understøttes af institutionelle investorer som Sampension. Der forestår dog et stort arbejde med at fastlægge, hvordan denne indflydelse kan udøves. Grundlæggende handler det om at kunne flytte kapital i en retning, som understøtter verdensmålene. Skal verdensmålene nås, er der behov for betydelige mængder kapital - 30-40 trillioner kr. årligt, som ikke kan fremskaffes uden private penge. Men FN er bevidste om kompleksiteten i at tiltrække den nødvendige kapital årligt fra investorerne, da investeringerne samtidigt skal give et afkast, herunder i Sampensions tilfælde for at bidrage positivt til pensionsordningerne.

FN's verdensmål er et væsentligt emne i Sampension, og i 2018 indgik Sampension aftale med Vigeo Eiris om levering af data til brug for beregning af Sampensions »SDG footprint« - med fokus på porteføljen af aktier og obligationer i børsnoterede virksomheder.

Sampension ser FN's verdensmål som en prisme, hvorigennem man kan anskue ansvarlige investeringer. Og afdækningen af investerede virksomheders SDG footprint gør det muligt for Sampension at forholde sig mere konkret til, hvordan både enkeltvirksomheder og den samlede portefølje understøtter FN's verdensmål.

Dialog med medlemmer og kunder

Sampension prioriterer dialog med omverdenen om både politikker og praksis i rollen som ansvarlig investor. Det betyder, at drøftelser med enkelte kunder eller NGO'er, der kontakter Sampension i forhold til investeringerne er højt prioriteret, og henvendelser besvares altid. Typisk sker dialogen på baggrund af generel presseomtale af pensionsvirksomhedernes investeringer eller konkrete emner, som fører til, at enkeltpersoner spørger til Sampensions holdning eller investeringer.

Af samme grund fylder dette også en stor del i Sampensions pressearbejde, og alene i andet halvår af 2018 var der 361 artikler i danske medier om Sampension som ansvarlig investor. Denne omtale havde et omfang, som ifølge mediebureauet Infomedia ville koste knap 8 millioner kroner, hvis der skulle betales for samme spalteplads. Sampension formidler også sine indsatser til kunder og medlemmer som ansvarlig investor gennem sociale medier som LinkedIn og Facebook og bare på sidstnævnte medie nåede historierne ud til 340.000 personer og med mange flere visninger.

Endelig har Sampension udførlig omtale af politikker og resultater på hjemmesiderne for livselskabet og de to pensionskasser, hvor der også findes en kontaktformular til brug for kunder, der ønsker at gå i dialog om ansvarlige investeringer. Emnet har også være omtalt i flere nyhedsbreve til kunder og medlemmer.

Sampension måler jævnligt holdningen til ansvarlige investeringer blandt kunder og medlemmer. Det sker via et eksternt analysebureau og indgår i en bredere måling af kundetilfredshed hos i alt 17 pensionselskaber. Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger går markant frem og lægger sig med en score på 3,7 lige under det bedste selskab, der opnår en score på 3,9 på en 5-skala. Sampension Liv går også frem til 3,4, mens Arkitekternes Pensionskasse fastholder et højt niveau fra året før på 3,5.

Kunders og medlemmers score af pensionselskabets ansvarlige investeringer	2018	2017
Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger	3,6	3,3
Arkitekternes Pensionskasse	3,5	3,5
Sampension Liv	3,4	3,2

Kilde: Aalunds Pensionsbarometer 2018

Det er for Sampension af stor betydning at investere på en måde, som medlemmer og kunder generelt opfatter som i overensstemmelse med egne værdier og interesser. Derfor gennemførte Sampension i 2017 en opinionsundersøgelse hos kunder og medlemmer i Sampension Liv, Arkitekternes Pensionskasse og Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger, som viste stor opbakning til de valgte fokusområder i Sampensions ESG-arbejde. Da holdninger til rolle som ansvarlig investor forandrer sig, forventer Sampension at gennemføre en tilsvarende undersøgelse i 2019.

---

340 tusinde

personer blev eksponeret for historier om Sampensions ESG-indsats på Facebook i 2019

VEDVARENDE ENERGI fra vind forventes at udgøre en større andel af det danske el-forbrug. Sampension investerer i vindmølleparker i Sverige, Tyskland og Danmark.

ESG-fokus hos virksomheder

- positive cases

Hos rigtig mange af de virksomheder, som Sampension har investeret i, står bæredygtighed og grøn omstilling højt på ledelsesagendaen. Vi har plukket nogle gode eksempler på positive forandringer, der foregår i disse år. Sampensions investering i de børsnoterede aktier er også oplyst.

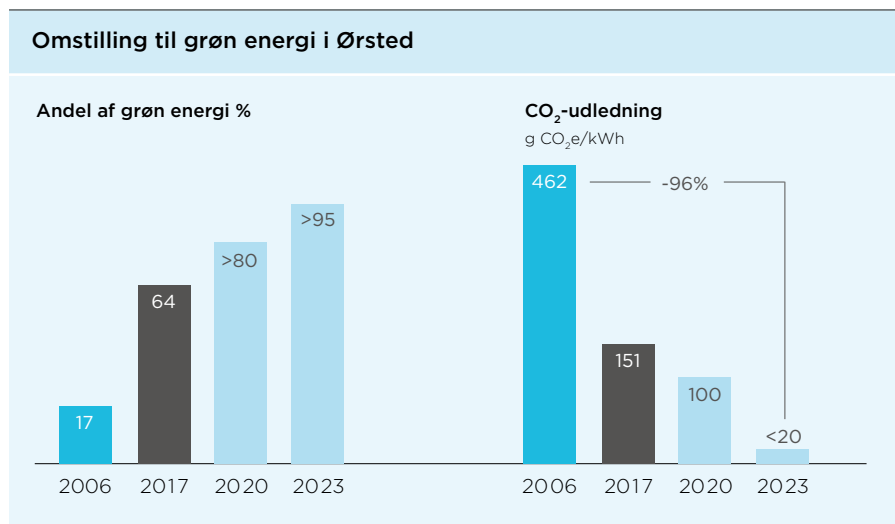
Ørsted: Fokus på mere bæredygtighed – Grøn energi

Ørsted har klare forretningsmål om at have en bæredygtig forretning. De har frasolgt olie- og gasforretningen, øget installation af offshore vindmølleparker og omstillet kraftvarmeværker til at køre på biomasse. Det har øget den andel af el- og varmeproduktionen, der kommer fra vedvarende energi fra 17 % i 2006 til nu 64 %. Når Ørsted får omstillet de to sidste kraftvarmeværker, kommer de op på 95 % i 2023, samtidig med at afbrænding af kul vil være helt udfaset af forretningen.

---

95 %

af produktionen af energi i Ørsted vil i 2023 være bæredygtig

Ørsted deltager sammen med andre europæiske energiselskaber i Sustainable Biomass Program (SBP), hvorigennem der er udviklet en robust og uafhængig kontrol og dokumentation af bæredygtig biomasse. I 2017 kom 72 % af den indkøbte biomasse fra certificerede partnere. Målet er, at 100 % skal være certificeret i 2020. Sampension har investeret 155 mio. kr. i Ørsted.

Carlsberg: Fokus på CO₂ udledning – Reduktion af plastik – Vandspild – Arbejdsulykker

Målet for Carlsberg er blandt andet, at al elforbrug skal komme fra grøn energi i 2022, ligesom CO₂-emissioner fra bryggerierne skal halveres. De har udviklet emballage, der reducerer anvendelsen af plastic med op til 76 % målt. Det giver en positiv udvikling både i CO₂-regnskabet ved produktionen og i miljøregnskabet ved bortskaffelsen. Selskabet har også et stigende fokus på at reducere sit vandforbrug og har fastsat et reduktionsmål på 25 % frem til 2022 og 50 % frem til 2030. Endelig har Carlsberg indført et erklæret mål om en årlig reduktion antallet af arbejdsulykker frem mod 2022. Sampension har investeret 272 mio. kr. i Carlsberg.

---

16 tusinde

**børn med diabetes
skal modtage gratis
behandling**

Novo Nordisk: Fokus på Social ansvarlighed

Selskabet er drevet ud fra et princip om en tredobbelt bundlinje, som er forankret i virksomhedens vedtægter. Princippet fastslår, at der skal være en balance mellem at være finansielt, socialt og miljømæssig ansvarlig. Via programmet Access to Insulin Commitment garanterer Novo, at human insulin er tilgængelig til en lav pris i verdens fattigste lande. Sideløbende har selskabet etableret et program, Changing Diabetes® in Children, så mere end 16.000 børn med type 1-diabetes modtager gratis behandling. Novo Nordisk og den uafhængige fond "World Diabetes Foundation" støtter endvidere en lang række større og mindre initiativer indenfor folkesundhed i en række udviklingslande. Sampension har investeret 471 mio. kr. i Novo Nordisk.

ISS: Fokus på arbejdstagerrettigheder

ISS driver forretning i en lang række lande, herunder mange udviklingslande, hvor der er ringe beskyttelse af arbejdstagerrettigheder. Siden 2013 har selskabet arbejdet med ISS Supplier Code of Conduct. Her stilles blandt andet krav til arbejds- og lønforhold hos leverandørerne, ligesom det er et krav, at der ikke forekommer diskrimination hos leverandørerne, og at medarbejdere frit kan organisere sig og har ret til kollektive lønforhandlinger.

Som et nyt element har ISS i 2017 indarbejdet en ISS speak up policy i retningslinjerne. Det pålægger leverandører at gøre opmærksom på uregelmæssigheder mv., som ikke kan rapporteres gennem de normale kanaler. Fra 2017 har selskabet også screenet alle leverandører i forhold til sager om korrupsion, svindel, børnearbejde, terror mv. Sampension har investeret 109 mio. kr. i ISS.

Unilever: fokus på bæredygtighed

Unilever har haft særlig succes med at finde den rette balance mellem at tage langsigtede kommercielle beslutninger og anvende knappe naturressourcer med omtanke. Den omfattende og ambitiøse Unilever Sustainable Living Plan har formuleret følgende tre fokusområder:

- Forbedring af sundhed og velvære for mere end en milliard mennesker
- Reduktion af virksomhedens miljøpåvirkning med 50 %
- Forbedring af levebrød til millioner af mennesker.

Sundheds- og velværemålet omfatter initiativer som et stort program for uddannelse i hygiejne. Dette hjælper med at reducere børnedødeligheden ved at uddanne mere end 300 millioner forbrugere i udviklingslande.

Målet om at reducere miljøbelastningen omfatter drivhusgasser, vand, affald og bæredygtigt indkøb.

Målet med forbedret levebrød involverer innovative distributionsmodeller i udviklingslandene. Samtidig har Unilever dannet partnerskaber med små lokalsamfund, der godkendes som leverandører af råvarer og medarbejdere. Sampension har investeret 347 mio. kr. i Unilever.

Uni-President Enterprises: fokus på sundhed

Selskabet er et konglomerat med base i Taiwan. De opererer primært i Kina, hvor fokus i høj grad går mod større bekvemmelighed ved varevalg. Sundhed er ikke så højt på agendaen som hos den vestlige verdens forbrugere, men selskabet fokuserer på at producere og introducere sundere alternativer i deres produktudbud af drikke- og madvarer. Selskabet har primært haft fokus på sukker- og natriumreduktion, men har også formuleret en strategi om at øge mængden af grønsager og frugt og samtidig reducere tobakssalget via en omlagt markedsføringsstrategi. Sampension har investeret 193 mio. kr. Uni-President Enterprises.

Tiger Brands: ansvarlighed

Tiger Brands har en dominerende position indenfor fødevarer og personlig pleje og opererer i Sydafrika. Tilgangen til bæredygtighed og ansvarlighed er forankret i topledelsen, og virksomheden har gennemført mærkbare tiltag på forskellige områder. Således leverede de 50 millioner måltider til skolebørn i 2018. Tiger Brands fokuserer også på at reducere dets operationelle vandfodaftryk, gennemførelse af en koncernomfattende energieffektivitets- og CO2-forvaltningsplan og et program for reduktion af affald. Sampension har investeret 132 mio. kr. i Tiger Brands.

Grønne obligationer

Grønne obligationer kan både udstedes af private (corporate bonds) og offentlige (f.eks. statsobligationer og super-nationale udstedere). En grøn-stempling indebærer typisk godkendelse fra en certificeret tredjepart. Sampension søger at sikre gennem due diligence, at der kun investeres i reelle grønne udstedere. Dette indebærer en strategi, hvor investeringsafdelingen vurderer udstedelser case by case for derved at undgå, at der blot opnås et ringere afkast for den samme samlede investering (grønne og almindelige obligationer).

De underliggende projekter der finansieres via disse obligationer, inkluderer transformation af gammel offentlig transportinfrastruktur til moderne grønne "clean transport solutions", energiproduktion via vind, sol og bølger, samt fokusering på efficient energiudnyttelse i både ældre og nye bygninger.

Nature Energy: biogas og cirkulær økonomi

Nature Energy (tidligere Naturgas Fyn) producerer grøn strøm ved at bruge husdyrgødning, madaffald og andre af samfundets affaldsprodukter. Dermed reduceres udledningen af klimaskadelige gasser fra landbruget. Samtidig fortrænger den grønne gas den fossile naturgas, da den stigende mængde af grøn gas betyder, at der skal hentes mindre fossil naturgas op fra Nordsøen.

Nature Energy er en af pionererne inden for biogas og er landets førende producent med fem anlæg, der hvert år omdanner 1.000.000 ton madaffald og gylle til biogas – eller nok til at opvarme 30.000 husstande med CO2-neutral energi. Gylle fra landbruget indeholder store mængder gas, der kan udnyttes til opvarmning i stedet for bare at forsvinde op i den blå luft. Og hvis man så blander gyllen med organisk affald fra fx slagterier og dagligvarebutikker, får man en biomasse med perfekt konsistens til udvinding af biogas.

Når gassen er udvundet og sendt ud i gasnettet, står selskabet tilbage med afgasset gylle som et værdifuldt restprodukt. Den næringsrige gylle går retur til landmændene, hvor den gøder markerne langt mere effektivt end almindelig, ubehandlet gylle.

Vindmøller – vedvarende energi

Vindmøller spiller en betydelig rolle i udfordringen med at finde vedvarende alternativer til fossile brændsler. Og vedvarende energi fra vind vil forventeligt udgøre en stigende del af det danske elforbrug. I 2018 stod vindenergi for godt 40 % af det samlede danske elforbrug ifølge Vindmølleindustrien. Samme interesseorganisation venter, at tallet vil stige til cirka 80 % i 2030.

Afkast- og risikoprofilen fra investeringer i vindmøller er attraktive for investorer med en lang investeringshorisont og bidrager til at sprede risiko. Men vindmølleparker oplever i disse år meget stor efterspørgsel fra institutionelle investorer, hvilket øger prisen betydeligt, og Sampension deltager derfor meget selektivt i dette marked.

---

1 million ton

mad, affald og gylle omdannes hvert år til biogas

Sampensions vindmøller er opstillet i Sverige, Tyskland og Danmark og har en samlet kapacitet på 172,5 MW. Møllerne producerede i 2018 knap 340.000 MWh, svarende til godt 76.000 danske husstandes årlige strømforbrug – ifølge gennemsnitlige forbrugstal fra Bolius.

Carlyle Europe Realty: ESG-fokus i ejendomme

Over de seneste par år har Carlyle Europe Realty investeret i flere platforme til at købe og udvikle ejendomme til en grønnere og mere miljørigtige profil, som i flere tilfælde har vist sig igennem den efterfølgende certificering af de respektive ejendomme.

I London drifter Carlyle flere co-working ejendomme, hvor design og operationelle forbedringer i høj grad bliver lavet med fokus på ESG. Carlyle har bl.a. haft fokus på at installere grønne miljøer indenfor, naturlig ventilation, bevægelsesstyrings-systemer samt andre avancerede systemer til bygningsstyring, for at opnå et mere grønt miljø i bygningerne. Herudover har man indført en særlig affaldshåndtering og opnået en genanvendelsesgrad på over 90 %. Ejendommen på Long Lane i London har udmærket sig særligt ved at have opnået en certificering af BREEAM Excellent, hvilket bl.a. bliver uddelt på baggrund af energiforbrug, vandforbrug, forurening, affald og anvendte materialer i byggeriet.

I Frankrig har Carlyle videreudviklet flere logistik-ejendomme, hvor man i 2017 fik lavet en større miljømæssig undersøgelse af Green Generation. Denne undersøgelse bearbejdede bl.a. muligheden for at installere solceller og andre energi- og miljøforbedrende tiltag. Med baggrund i denne undersøgelse blev flere af projekterne efterfølgende realiseret.

121 lejeboliger i Roskilde

I forbindelse med opførelsen af 121 boliglejemål fordelt på ca. 9.000 m² i Roskilde er det besluttet at efterleve de nye energikrav, som implementeres i 2020. Det betyder skærpede krav til byggeriets energiramme ved etagebyggeriet. Energirammen er den mængde energi, der tilføres pr. m² til varmt brugsvand, opvarmning, ventilation og køling. Kan klimaskærmen ikke alene efterleve kravene, opsættes der eksempelvis solceller på taget.

Der anvendes også et nyt nedsivningssystem til lokal afledning af regnvand. Det fungerer således, at nedsivningen af regnvand ned i undergrunden, forgår via permeable belægninger fra overflader. Alle asfalt -og flisebelægning på ejendommen er udført af permeable materialer. Alle overflader er alligevel udført med hældning således, at når der falder så store mængder nedbør, at de permeable overflader ikke kan optage vandet i samme takt som det kommer, bliver det bortledt til bede, hvor det nedsiver. Det giver en miljømæssig gevinst.

Investeringer i skov – et værn mod klimaforandringer

Skovinvesteringer er langsigtede og har et godt stabilt afkast med begrænset risiko. Direkte skovinvesteringer bidrag samtidigt til risikospredningen og det inflationssikrede afkast. Som et vigtigt supplement til dette opnår Sampension også et positivt aftryk, hvad angår ESG og bæredygtighed. Skove udgør et effektivt lager for CO₂ i verden, og binder således omkring 80 % af alt det kulstof, der er bundet i jordens økosystemer ifølge den danske træbranche. Skove er samtidig en vigtig stabiliserende faktor for det globale klimasystem.

---

9 tusinde m²

**boliger med
fremtidens
energikrav**

Bæredygtig drift af skov har således en meget væsentlig rolle i kampen mod klimaforandringer, men har også en mere direkte miljømæssig effekt – eksempelvis på vandkredsløbet gennem skovens filtreringssystem. Skove kan også være med til at skabe øget biodiversitet for fugle og vildt. Desuden er der sociale effekter i form af arbejdspladser og indkomstgenerering i lokalbefolkningen.

Nok så vigtigt medfører bæredygtig skovdrift mindre brug for afskovning af oprindelig skov som regnskov eller boreal skov, hvor afskovning og ændret arealanvendelse udgør en betydelig kilde til den menneskeskabte carbon udledning. Afskovning globalt står således for mere carbon emission end hele EU.

En af de vigtige ting ved certificeret skovdrift er, at der genplantes træer, når der fældes. Det medfører øget kulstofoplagring, da unge træer på grund af væksten lagrer større mængder CO₂ end gamle træer.

Ecosystem Investment Partners

Ecosystem Investment Partners er en amerikansk fond, der laver "Mitigation banking" projekter. Amerikansk miljølovgivning regulerer efterspørgslen efter økonomisk udvikling som f.eks. infrastrukturbyggeri, energi eller ejendomsudvikling med behovet for at beskytte jord- og vandressourcer. Projektudviklere skal i de fleste stater i USA opfylde en miljømæssige kompensation ved at købe kreditter fra "miljøbanker" som EIP, der leverer de økologiske genoprettelses- og bevaringsprojekter i hele USA.

EIP køber, udvikler og videresælger miljøprojekter, som genopretter og permanent beskytter udvalgt natur som vådområder, strømme og truede dyrearter. EIP videresælger derefter "kreditter" til kunder, som er både offentlige og private, der skal kompensere deres uundgåelige miljøpåvirkninger fra byggeri.

Konventioner, regler og netværk

Ansvarlige investeringer handler om at håndtere de samfundsmæssige udfordringer, der følger af en investering i en virksomhed – dens forretningsmodel og aktiviteter. Her beskrives hvilke principper og initiativer, Sampension følger eller deltager i.

UN Global Compact

I 1999 offentliggjorde FN 10 grundlæggende principper, der i dag er det mest udbredte initiativ for bæredygtighed for virksomheder. De omhandler de fire områder: menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og antikorruption. De fire områder er afledt af de internationale menneskerettigheder, ILO-konventionerne, Rio-deklarationen om miljø og udvikling samt FN's konvention mod korruption (medtaget fra 2004).

De ti principper i FN Global Compact

Menneskerettigheder

1. Virksomheden bør støtte og respektere beskyttelsen af internationalt erklærede menneskerettigheder
2. Virksomheden bør sikre, at den ikke medvirker til krænkelse af menneskerettighederne

Arbejdstagerrettigheder

3. Virksomheden bør opretholde foreningsfriheden og effektivt anerkende retten til kollektiv forhandling
4. Virksomheden bør støtte udryddelsen af alle former for tvangsarbejde
5. Virksomheden bør støtte effektiv afskaffelse af børnearbejde
6. Virksomheden bør afskaffe diskrimination i relation til arbejds- og ansættelsesforhold

Miljø

7. Virksomheden bør støtte en forsigtighedstilgang til miljømæssige udfordringer
8. Virksomheden bør tage initiativ til at fremme større miljømæssig ansvarlighed
9. Virksomheden bør opfordre til udvikling og spredning af miljøvenlige teknologier

Korruptionsbekæmpelse

10. Virksomheden bør modarbejde alle former for korruption, herunder afpresning og bestikkelse.

PRI – Principles for Responsible Investment

Udfordringerne med at overføre og implementere UN Global Compact-principperne til den finansielle sektor, og dermed også for investorernes implementering, medførte, at FN i 2006 lancerede PRI. PRI udtrykker seks principper, som bidrager ved at tilbyde en institutionel ramme, der støtter investorernes inddragelse af ESG-hensyn i deres investeringsbeslutninger og i forvaltningen af deres aktiver. Principles for Responsible Investment handler om at styrke den finansielle sektors rolle i opbygningen af en mere stabil, bæredygtig og socialt inkluderende global økonomi. Investorer forpligter sig som underskriver bl.a. til at indarbejde ESG-kriterier i investeringsprocessen, udøve aktivt ejerskab og rapportere i forhold til PRI.

Principles for Responsible Investment (PRI):

1. Investoren vil indarbejde miljø, sociale forhold samt aktivt ejerskab i investeringsanalysen og beslutningsprocessen
2. Investoren vil være aktiv ejer og indarbejde miljø og sociale forhold i sine politikker vedr. ejerskab og i den praktiske håndtering af investeringerne
3. Investoren vil søge at opnå åbenhed om miljø, sociale forhold og aktivt ejerskab fra de enheder, der investeres i
4. Investoren vil fremme accept og implementering af principperne inden for den finansielle branche
5. Investoren vil samarbejde med henblik på at øge effektiviteten i implementeringen af principperne
6. Investoren vil rapportere om sine aktiviteter og fremskridt omkring implementeringen af principperne.

OECD's Ansvarlig virksomhedsadfærd for institutionelle investorer

OECD's retningslinjer indeholder anbefalinger for due diligence indenfor ansvarlig virksomhedsadfærd for investorer og skal ses som de institutionelle investorers bidrag til overholdelsen af OECD's retningslinjer for multinationale selskaber. For investorer handler det overordnet set om gennem rettidig omhu at undgå med sine investeringer at forårsage, bidrage til eller blive direkte forbundet til negative effekter målt ud fra OECD's retningslinjer for multinationale selskaber.

COP21

Sampension støtter op om COP21-aftalen fra december 2015. Aftalen har fokus på at forpligte verdens lande til at nedbringe drivhusgasudledningen, så den globale opvarmning holdes under 2 grader – og med en ambition om en stigning på maksimalt 1,5 grader - målt i forhold til temperaturen fra før den industrielle revolution. Endvidere er der i aftalen fokus på at sikre tiltag og finansieringen af disse, så klodens biologiske sårbarhed overfor klimaforandringerne mindskes.

Komiteen for god selskabsledelse – anbefalinger om aktivt ejerskab

Den af regeringen nedsatte komité for god selskabsledelse udgav i november 2016 sine anbefalinger om aktivt ejerskab. Hensigten med de 7 anbefalinger er gennem aktivt ejerskab at fremme selskabernes langsigtede værdiskabelse og bidrage til højst muligt afkast til investorerne.

IIGCC

Sampension bakker op om Institutional Investors Group on Climate Change, som er et europæisk baseret forum for institutionelle investorer, hvis formål det er at påvirke politiske beslutningstagere til at adressere de fremtidige klimaudfordringer bl.a. gennem lavere udledning af drivhusgasser.

CDP

Sampension er tilsluttet CDP (tidligere Carbon Disclosure Project), som er en global klimaorganisation, hvis formål det er at øge fokus på at skabe en langsigtet bæredygtig økonomi ved at påvirke selskaber og byer til at måle, rapportere og forstå deres miljømæssige påvirkning gennem udledning af drivhusgasser.

Dansif

Dansif er et dansk netværksforum for professionelle investorer og andre, der beskæftiger sig med ansvarlige investeringer. Målet er at udbrede og udveksle erfaringer samt facilitere en diversificeret debat på området.

TCFD

Sampension har i 2018 tilsluttet sig Task Force on Climate-related Financial Disclosures. Arbejdsgruppen under G20-landenes Financial Stability Board (FSB) har udfærdiget anbefalinger for virksomheder og finansielle aktører, med det formål at øge den finansielle stabilitet gennem større forståelse og indsigt i klimaforandringerne betydning for virksomheder og finansielle aktører.

Komitéen for God Selskabsledelse

Anbefaling	Følger
1. Politik for aktivt ejerskab Det anbefales, at institutionelle investorer offentliggør en politik for aktivt ejerskab i forbindelse med aktieinvesteringer i danske børsnoterede selskaber	Ja
2. Overvågning og dialog Det anbefales, at institutionelle investorer overvåger og er i dialog med de selskaber, de investerer i, under behørig hensynstagen til investeringsstrategien og proportionalitet	Ja
3. Eskalering Det anbefales, at institutionelle investorer som en del af politikken for aktivt ejerskab fastlægger hvordan de kan eskalere deres aktive ejerskab udover den regelmæssige overvågning og dialog	Ja
4. Samarbejde med andre investorer Det anbefales, at institutionelle investorer som en del af politikken for aktivt ejerskab forholder sig til, hvordan de samarbejder med andre investorer med henblik på at opnå større effekt og gennemslagskraft	Ja
5. Stemmepolitik Det anbefales, at institutionelle investorer som en del af politikken for aktivt ejerskab vedtager en stemmepolitik og er villige til at oplyse, om og hvordan de har stemt	Ja
6. Interessekonflikter Det anbefales, at politikken for aktivt ejerskab indeholder en beskrivelse af, hvordan interessekonflikter i relation til aktivt ejerskab identificeres og håndteres	Ja
7. Rapportering Det anbefales, at institutionelle investorer mindst én gang årligt rapporterer om deres aktiviteter inden for aktivt ejerskab, herunder stemmeaktivitet	Ja

Kritiske dialoger 2018

Selskab	Tema	Start dato
ABB	Skatte transparens	Q4 2018
Admiral Group	Skatte transparens	Q4 2018
AES	Korruption	Q1 2016
Ajinomoto Company	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2016
Amazon.com	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2016
Anadarko Petroleum	Menneskerettigheder	Q1 2016
Anheuser-Busch InBev	Skatte transparens	Q4 2018
Aryzta	Klimaforandringer	Q1 2016
Atlas Copco	Skatte transparens	Q4 2018
BMW	Skatte transparens	Q4 2018
Booking Holdings	Aktivitet i konfliktramte områder	Q2 2018
BP	Skatte transparens	Q4 2018
Carrefour	Skatte transparens	Q4 2018
Caterpillar	Korruption/ Aktivitet i konfliktramte områder	Q1 2016
Chubu Electric Power	Korruption	Q1 2016
CK Hutchison Holdings	ESG Risici	Q1 2016
CME Group	ESG Risici	Q1 2017
CNH Industrial	Aktivitet i konfliktramte områder	Q2 2018
Concho Resources	Klimaforandringer	Q1 2017
ConocoPhillips	Menneskerettigheder	Q1 2016
Diageo	Skatte transparens	Q4 2018
Dollar Tree	Klimaforandringer	Q1 2017
E.ON	Menneskerettigheder	Q1 2016
Expedia	Aktivitet i konfliktramte områder	Q2 2018
Genmab	Skatte transparens	Q4 2018
Genuine Parts	ESG Risici	Q1 2016
Halliburton	Menneskerettigheder	Q1 2017
Hoya	Korruption	Q1 2017
James Hardie Industries	Klimaforandringer	Q1 2017
Jardine Matheson	Klimaforandringer	Q1 2017
Keyence Corporation	ESG Risici	Q1 2017
Kone Corporation	Skatte transparens	Q4 2018
Kraft Heinz	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2017
Lennar	Klimaforandringer	Q1 2016
Liberty Global	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2017
LM Ericsson Telefon	Skatte transparens	Q4 2018
LyondellBasell Industries	Klimaforandringer	Q1 2017
Marathon Oil	Menneskerettigheder	Q1 2016
Marathon Petroleum	Klimaforandringer	Q1 2017
McDonald's	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2016

Mitsubishi UFJ Financial Group	Menneskerettigheder	Q1 2017
Mylan	Vandhåndtering	Q1 2016
Newell Brands	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2017
NextEra Energy	Klimaforandringer	Q1 2017
Nike	Vandhåndtering	Q1 2017
Nintendo	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2017
Nucor	Korruption	Q1 2016
Paypal	Aktivitet i konfliktramte områder	Q2 2018
Phillips 66	Klimaforandringer	Q1 2017
Pioneer Natural Resources	Klimaforandringer	Q1 2016
PPL Corporation	Vandhåndtering	Q1 2016
Schlumberger	Korruption	Q1 2016
Seadrill	Skattetransparens	Q4 2018
Shire	Vandhåndtering	Q1 2017
Siemens	Skattetransparens	Q4 2018
Singapore Telecommunications	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2017
Sprint	Arbejdstagerrettigheder	Q1 2016
Starbucks	Menneskerettigheder	Q1 2017
Stryker	ESG Risici	Q1 2017
Swiss Re	Skattetransparens	Q4 2018
Tesco	Skattetransparens	Q4 2018
Tesla Motors	Klimaforandringer	Q1 2017
Toyota Motor	Menneskerettigheder	Q1 2017
TransCanada	Korruption	Q1 2017
Tullow Oil	Menneskerettigheder	Q1 2017
Valeant Pharmaceuticals	Vandhåndtering	Q1 2016
Valero Energy	Klimaforandringer	Q1 2017
Volkswagen	Skattetransparens	Q4 2018
Volvo	Aktivitet i konfliktramte områder	Q2 2018
Williams Companies	Klimaforandringer	Q1 2016
Yum! Brands	Vandhåndtering	Q1 2017

Eksklusionsliste

Selskab	Årsag	Land
Aecom Technology Corp	Atomvåben	USA
Aerojet Rocketdyne Holding	Atomvåben	USA
Aeroteh S.A.	Landminer	Rumænien
Agrofirma Magarach	Internationale sanktioner	Rusland
Airbus Group	Atomvåben	Holland
	Internationale sanktioner	Rusland
Almaz-Antey Corporation	Internationale sanktioner	Rusland
Aryt Industries	Klyngevåben	Israel
Aselsan Elektronik Sanayi Ve Ticaret	Klyngevåben	Tyrkiet
Azovsky likerividochny zavod	Internationale sanktioner	Rusland
Babcock International Group Plc	Atomvåben	Storbritannien
BAE Systems PLC	Atomvåben	Storbritannien
Bank of Moscow	Internationale sanktioner	Rusland
Bezeq	Aktivitet i konfliktområder	Israel
BHP Billiton Plc	Menneskerettigheder	Storbritannien
Boeing Company	Atomvåben	USA
BWX Technologies	Atomvåben	USA
CACI International	Atomvåben	USA
Chemring Group	Atomvåben	Storbritannien
Chevron Corp.	Miljø	USA
Cintas Corp.	Arbejdstagerrettigheder	USA
CNIM	Atomvåben	Frankrig
CNOOC Limited	Menneskerettigheder	Kina
Cobham PLC	Klyngevåben	Storbritannien
Dassault Aviation	Atomvåben	Frankrig
Dobrolet	Internationale sanktioner	Rusland
Doosan Corporation	Klyngevåben	Sydkorea
Elbit Systems	Menneskerettigheder	Israel
Feodosia	Internationale sanktioner	Rusland
Finmeccanica SpA	Atomvåben	Italien
Fluor Corporation	Atomvåben	USA
Gazprom Neft	Internationale sanktioner	Rusland
Gazprombank	Internationale sanktioner	Rusland
Gazprombank OAO	Internationale sanktioner	Rusland
General Dynamics	Atomvåben	USA
General Electric Company	Kontroversielle våben	USA
Gosudarstvenoye predpriyatiye Kerchenskaya paromnaya pereprava	Internationale sanktioner	Rusland
Gosudarstvenoye predpriyatiye Kerchenski morskoy torgovy port	Internationale sanktioner	Rusland
Gosudarstvenoye predpriyatiye Sevtopolski morskoy torgovy port	Internationale sanktioner	Rusland
Hanwha Corporation	Klyngevåben	Sydkorea
Hanwha Techwin	Klyngevåben	Sydkorea
Hapoalim	Aktivitet i konfliktområder	Israel
Harris Corp.	Atomvåben	USA
Heidelberg Cement	Aktivitet i konfliktområder	Tyskland

Selskab	Årsag	Land
Honeywell International Inc	Atomvåben	USA
Huntington Ingalls Industries	Atomvåben	USA
Izhevskiy mashzavod OAO	Internationale sanktioner	Rusland
Jacobs Engineering Group Inc	Atomvåben	USA
JSC Kalashnikov	Internationale sanktioner	Rusland
JSC Sirius	Internationale sanktioner	Rusland
JSC Tula Arms Plant	Internationale sanktioner	Rusland
Kontsern PVO Almaz Antey OAO	Internationale sanktioner	Rusland
Kratos Defense & Security Solutions	Atomvåben	USA
L3 Communications Holdings Inc	Klyngevåben	USA
Larsen & Toubro	Atomvåben	Indien
Leidos (tidligere SAIC)	Atomvåben	USA
Leumi	Aktivitet i konfliktområder	Israel
Lockheed Martin Corp.	Atomvåben/Klyngebomber	USA
Lukoil OAO	Internationale sanktioner	Rusland
Meggitt PLC	Kontroversielle våben	Storbritannien
MOOG	Atomvåben	USA
Motorola Solutions	Aktivitet i konfliktområder	USA
Motovilikhinskiye Zavody PAO	Klyngevåben	Rusland
Nacionalnoye proizvodstvenno agrarnoye obyedineye Massandra	Internationale sanktioner	Rusland
Nizhnyaya Oreanda	Internationale sanktioner	Rusland
NK Rosneft' OAO	Internationale sanktioner	Rusland
Northrop Grumman Corp.	Atomvåben	USA
Novatek OAO	Internationale sanktioner	Rusland
NPK Technologii Maschinostrojenija	Internationale sanktioner	Rusland
NPK Uralvagonzavod Imeni FE Dzerzhinskogo OAO	Internationale sanktioner	Rusland
OAO Almaz Antey	Internationale sanktioner	Rusland
OAO GAZPROM	Internationale sanktioner	Rusland
OAO JSC Chemcomposite	Internationale sanktioner	Rusland
OAO NPO Bazalt	Internationale sanktioner	Rusland
OAO VO Technopromexport (OAO VO TPE)	Internationale sanktioner	Rusland
OAO Wysokototschnye Kompleksi	Internationale sanktioner	Rusland
Oil & Natural Gas Corp. Limited	Miljø	Indien
OJSC Gazprom Neft	Internationale sanktioner	Rusland
OJSC Stankoinstrument	Internationale sanktioner	Rusland
OOO VO Technopromexport (OOO VO TPE)	Internationale sanktioner	Rusland
OPK Oboronprom	Internationale sanktioner	Rusland
Orbital ATK (Alliant Techsystems)	Atomvåben/Klyngebomber	USA
Parker Hannifin	Atomvåben	USA
Perkinelmer Inc	Kontroversielle våben	USA
PJSC Chernomorneftegaz	Internationale sanktioner	Rusland
Poongsan Holdings Corporation	Klyngevåben	Sydkorea
Precision Castparts	Kontroversielle våben	USA

Selskab	Årsag	Land
Qinetiq Group	Kontroversielle våben	Storbritannien
Raytheon Company	Atomvåben	USA
Rheinmetall AG	Klyngevåben	Tyskland
Rockwell Collins Inc	Kontroversielle våben	USA
Rolls-Royce Group	Kontroversielle våben	Storbritannien
RosEnerg	Internationale sanktioner	Rusland
Rosneft	Internationale sanktioner	Rusland
Rosselkhozbank	Internationale sanktioner	Rusland
Rostec	Internationale sanktioner	Rusland
Russian agricultural bank	Internationale sanktioner	Rusland
Russian National Commercial Bank (RNCB)	Internationale sanktioner	Rusland
Ryan Air Holdings PLC	Arbejdstagerrettigheder	Irland
S&T Dynamics	Landminer	Sydkorea
Safran SA	Atomvåben	Frankrig
Sberbank	Internationale sanktioner	Rusland
Serco Group PLC	Atomvåben	Storbritannien
Singapore Technologies Engineering	Landminer	Singapore
SMP Bank	Internationale sanktioner	Rusland
Stroytransgaz	Internationale sanktioner	Rusland
Surgutneftegas	Internationale sanktioner	Rusland
Tata Power Co. Ltd.	Atomvåben	Indien
Textron Inc	Klyngevåben	USA
Thales SA	Atomvåben	Frankrig
Total SA	Atomvåben	Frankrig
TransDigm Group	Atomvåben	USA
Transneft	Internationale sanktioner	Rusland
Transocean Inc	Miljø	Schweiz
Ultra Electronics Holding	Atomvåben	Storbritannien
United Aircraft Corporation	Internationale sanktioner	Rusland
United Technologies Corp.	Atomvåben	USA
Universal - Avia	Internationale sanktioner	Rusland
Uralvagonzavod	Internationale sanktioner	Rusland
Vale	Menneskerettigheder	Brasilien
Vnesheconombank (VEB)	Internationale sanktioner	Rusland
VTB Bank	Internationale sanktioner	Rusland
Wal Mart Stores Inc	Arbejdstagerrettigheder	USA
ZAO Interavtomatika (IA)	Internationale sanktioner	Rusland
Zavod shampanskyh vin Novy Svet	Internationale sanktioner	Rusland
Zodiac SA	Atomvåben	Frankrig

ONLINEVIRKSOMHEDEN

boozt.com, som Sampension investerer i, satser på, at al indpakning skal være biologisk nedbrydelig.

100%
BIODEGRADABLE

FOTO
Christoffer Regild

DESIGN
Zoulmade.com

TRYK
Bohemian ApS

5041 0457

Svanemærket tryksag

Sampension Administrationselskab A/S
Tuborg Havnevej 14 • 2900 Hellerup
Tlf. 77 33 18 77 • www.sampension.dk
Cvr.nr. 11 37 39 33